

Tartu Ülikool
Filosoofia ja semiootika instituut

HEATHER BURNETTI PERSOONA-PÕHISEST VAENUSÕNADE
KÄSITLUSEST

Filosoofia eriala bakalaureusetöö

Liis Soon

Juhendaja Alexander Stewart Davies

Tähemärkide arv: 76 583

2024

Sisukord

Sissejuhatus.....	2
1. Kontekst.....	4
1.1 <i>Desiderata</i>	4
1.2 Käsitluste maastik.....	6
1.2.1 Prohibitsionism.....	7
1.2.2 Tõetingimuslik käsitlus.....	8
1.2.3 Ekspressivism.....	9
1.2.4 Presupositsiooniline käsitlus.....	10
1.2.5 Perspektiividel põhinev käsitlus.....	12
1.3 Vaenusõnade neutraalsed vasted.....	13
2. Burnetti persoona-põhine käsitlus.....	15
2.1 Personad ja ekstensioonide lahusus.....	15
2.2 Ideoloogilised struktuurid.....	16
2.3 Burnett kontekstis.....	18
3. Halvustamine ja ideoloogia.....	22
3.2 Halvustamine ideoloogiliste struktuuride raamistikus.....	22
3.2 Halvustamine ei sõltu ideoloogiast.....	23
4. Tagasivõtmise isikupärastamine.....	26
4.1 Lamendamine.....	26
4.2 Tagasivõtmine tegelikkuses.....	27
5. Tagasivõtmine ja gruppi kuulumine.....	29
5.1 Sihtgruppi kuulumise olulisus.....	29
5.2 Kas on ikka probleem?.....	31
Kokkuvõte.....	34
Kasutatud kirjandus.....	36
Summary.....	38

Sissejuhatus

Vaenusõnad (*slurs*) on sõnad, mis viitavad mingile ühiskonnagrupid ja halvustavad seda. Paradigmaatilised näited on sõnad, mis markeerivad sugu, rassi, rahvust, seksuaalset sättumust, puuet, religiooni, jne. Vaenusõnade sotsiaalne ja keeleline dimensioon on tihedalt seotud. Need on tavapärane viis mingi (vähemus)grupi mahategemiseks, rõhumiseks, austust väärimatuna kujutamiseks. Seega, mis võimaldab sellist tavapärasest kasutusviisi? Kui aga sõna sihtgrupi liikmed võtavad selle enda kasutusse, võttes oma rõhujatelt ühe rõhumise viisi ning pöörates sõna kasutused ümber, väljendamaks solidaarsust grupi liikmete vahel ja uhkust gruppi kuulumise üle, siis mis sõnas muutus? Kuidas saavad nad üle astuda vaenusõnale justkui seatud keelust, mille järgi viisakate inimeste jaoks on see tabu-sõna?

Keelefilosoofiliste lähenemiste maastik sedasorti küsimustele ja vaenusõnadele üldiselt on värvikas ja mitmetahuline. Käesolev töö võtab lähema vaatluse alla Heather Burnetti (2020) persona-põhise käsitlemise. Burnett esitab teooria sõnadest 'dyke'¹ ja 'lesbian', mida on valdavalt käsitletud vaenusõna ja tema neutraalse vaste paarina. Ta leiab, et need on seotud erinevate persoonadega – teatud isikuomaduste kogumitega, inimtüüpidega, mida eristatakse stereotüüpide põhjal. Vaenusõna halvustava efekti seletamiseks toob Burnett sisse ideoloogiliste struktuuride raamistikku, milles lasuvad kõneleja hoiakud persoonade osas ning milles sõnade 'dyke' ja 'lesbian' roll on nihutada oma referente eri persoonade suunas – kui kõnelejal on negatiivne hinnang vastandvoolu persoonale, siis sellele viitava 'dyke' kasutus halvustab.

Bakalaureusetöö juhtivaks eesmärgiks on välja selgitada, kas persoonadel (ja ideoloogilistel struktuuridel) põhinev käsitus pädeb sõnade 'dyke' ja 'lesbian' jaoks, kas see suudab seletada, ennustada ja peegeldada nende sõnade erinevaid kasutusi. Toon välja kolm suuremat ebakõla Burnetti käsitlemise ja vaenusõnade reaalsete kasutuste vahel. Esiteks ei ole rahuldav halvustava efekti seletus läbi kõneleja hoiakute. Kõigepealt toon vastunäite homofobi ja teatud ideoloogiaga lesbi lausungitest, millest ilmneb, et halvustamisel mängib rolli mitte ainult hoiak ühe persona vastu, vaid kõneleja kogu ideoloogiline struktuur. Seejärel näitan,

---

¹ Töö käigus mainin vaenusõnu, enim sõna 'dyke'. Ma ei poolda vaenusõnade kasutamist, v.a tagasivõetud juhtudel, aga selguse huvides toon neid otseselt välja. Seda selleks, et näidetes tuleks välja näidatav ja ka selleks, et teksti sees oleks teada, millest räägin.

Esimeses peatükis olen näited sõnastanud eestikeelse sõnaga 'pede'. Olen teadlik, et seda sõna kasutatakse tihti ka tildise solvanguna, mitte niivõrd geide kohta käiva vaenusõnana. Näidetes pean ma seda silmas siiski vaenusõnana kasutatuna.

et isegi kui Burnetti nõnda tõlgendada, on halvustamine kõneleja ideoloogiast sõltumatu. Teiseks ei ole rahuldav Burnetti tagasivõtmise (*reclamation*) käsitus, mille järgi on tagasivõtmise edukuseks vajalik kõneleja sobilik ideoloogiline struktuur ja kuulaja(te) teadmine sellest. Selline lähenemine lamendab tagasivõtmise sotsiaalsed ja poliitilised implikatsioonid ning ei peegelda ka muidu tagasivõtmise tegelikkust – lähedane teadmine kõneleja ideoloogiast ei ole tihtilugu vajalik tagasivõtmise edukuseks. Kolmandaks jääb Burnetti tagasivõtmise käsitlusest kõrvale vaenusõna sihtgruppi kuulumise nõue. Näitan, et see on siiski oluline faktor.

Käesolev töö jaguneb viieks peatükiks. Esimene annab ülevaate tähtsamatest küsimustest ja probleemidest, millele vaenusõnade käsitlustelt vastuseid oodatakse. Seejärel tutvustan põgusalt peamisi suundi, milles seesugused käsitlused lahku löövad, sealhulgas prohibitsionismi, ekspressivismi, tõetingimuslikku teooriat, presupositsioonilist käsitlust ja Campi (2013) perspektiividel põhinevat lähenemist, ning toon välja nende eelised ja puudujäägid. Tutvustan ka neutraalsete vastete olemasolu küsimust. Teises osas refereerin Burnetti käsitluse, annan vastused esimeses osas välja toodud probleemidele, nii nendele, mida Burnett ise käsitleb kui nendele, mida ta ei kaalu. Määratlen täpsemalt Burnetti asukoha vaenusõnade käsitluste maastikul. Kolmandas osas vaidlen vastu Burnetti nägemusele vaenusõna halvustava efekti allikast – halvustamine on konventsionaalne, see ei sõltu kõneleja ideoloogiast ega selles leivatest hoiakutest. Neljandas osas näitan, et Burnetti tagasivõtmise iseloomustus ei päde, selles läheb kaotsi tagasivõtmise poliitilis-sotsiaalne dimensioon ning üldiselt leidub tagasivõetud kasutusi, mis ei kattu Burnetti iseloomustusega. Viiendas osas toon välja, et Burnetti tagasivõtmise käsitus ei hõlma selle jaoks üldiselt oluliseks peetavat nõuet – kõneleja peaks kuuluma vaenusõna sihtgruppi. Seejuures rõhutan ka, et sihtgruppi kuulumine on siiski oluline, vaieldes vastu Cepollaro põhjustele selle ümber lükkamiseks.

1. Kontekst

Vaenusõnadeks nimetatakse sõnu, mis viitavad mingile ühiskonnagrupile ning on seejuures tavakohane viis selle grupi halvustamiseks². Klassikalisteks näideteks on sõnad, mis halvustavad soo, rassi, rahvuse, seksuaalsuse sättumuse, religiooni, puude, vms. alusel, aga seda nimekirja saaks laiendada ja on ka laiendatud (nt. Foster 2023) tunnustele nagu poliitilised vaated, elukutsed, kehatüübid. Vaenusõnad on “tavakohane” halvustamise viis ehk halvustav aspekt on nende puhul mingil määral konventsionaliseerunud, me tõlgendame neid halvustavalt enamustes kontekstides ja enamuste kõnelejate puhul. Lihtsustatult näib vaenusõnadel olevat mingit ühiskonnagruppi märkiv kirjeldav aspekt ning seda gruppi halvustav aspekt.

Järgnevas annan võrdlemisi laia ülevaate vaenusõnade-alasest kirjandusest. Teen seda, kuna kuigi Burnetti käsitus taotleb seletada vaid ühte vaenusõna, taotleb see seletada kõike, mis selle sõnaga seostub. Omades ülevaadet sellest, kuidas vaenusõnu üldiselt seletatakse, mis on peamised strateegiad ning nendega kerkivad raskused, ilmnevad selgemini Burnetti käsitluse eelised ja puudused. Esimesena annan ülevaate vaenusõnade käsitlustele esitatavatest küsimustest, probleemidest, pusledest, millele käsitlustelt vastuseid oodatakse. Toon välja need, mida Burnett ise kaalub, ja ka mõned, mida on täheldatud mujal. Teisena kaardistan levinumad vaenusõnade käsitluste tüübid ning toon neist mõned näited. Kolmandana tutvustan vaenusõnade neutraalsete vastete olemasolu küsimust ja koreferentsialismi probleeme. Burnett eksplitsiitselt lükkab koreferentsialismi sõnade ‘dyke’ ja ‘lesbian’ puhul ümber, panustades sellesse debatti ja luues seekaudu veidi omapärasema käsitluse, kui muidu.

1.1 *Desiderata*

Vaenusõnade uurimisel on juhtivaks eesmärgiks kujunenud nende halvustava efekti seletamine (Burnett 2020: 4; Cepollaro ja Stojanovic 2016: 5; Anderson ja Lepore 2013b: 350-1, 2013a: 26; Jeshion 2013a: 232; Hom 2008: 11; Camp 2013: 331; jt.). Miks või kuidas on lause (1) halvustav, aga lause (2) mitte?

---

² Mõnikord eristatakse vaenusõna halvustavat (*derogatory*) efekti vaenusõnaga kaasas käivast solvamisest või solvumisest (*offence*). Viimast peetakse psühholoogiliseks nähtuseks vaenusõna kuulajas, esimest vaenusõna keeleliseks tunnuseks või kõneleja kommunikatiivseks taotluseks (Papa-Wyatt ja Wyatt 2018). Enamjaolt proovitakse anda seletust siiski vaenusõna halvustamisele. Käesolevas töös ei mängi see eristus olulist rolli, Burnett keskendub halvustamisele ja seda teen ka mina.

- (1) Siim on pede.
- (2) Siim on gei.

Vaenusõnu kasutatakse aga lisaks lihtsatele väitlauseatele ka keerukamates kontekstides, neid lausuvad erinevad kõnelejad erinevate eesmärkidega ning nende efekt ei ole alati halvustamine. Neid mitmekesisusi arvesse võttes kerkivad mitmed lisaküsimused ja probleemid (mida tihti nimetatakse pusledeks), mis vaenusõnadega seonduvad ning millele vaenusõnade käsitlestelt vastuseid ja lahendusi oodatakse. Neist peamised on järgnevad.

1. **Projitseerimiskäitumine.** Vaenusõna halvustav efekt jääb alles eitustes, küsimustes, tingimuslausestes, käsklausestes, jne., kuigi sellised lausevormid enamjaolt tühistavad neisse asetatud sisusid. Näiteks vaenusõna kirjeldavale poolele nende lausevormidega alla ei kirjutata – lausest (4) ei järeldu, et Siim on gei, ent geisid halvustati selle lausumisega siiski. (Burnett 2020: 5; Anderson ja Lepore 2013a: 31, 34; Cepollaro ja Stojanovic 2016: 10; Jeshion 2013b: 316)

(3) Siim ei ole pede.

(4) Kas Siim on pede?

(5) Kui Siim on pede, siis ta teab, millal järgmine vikerpidu on.

2. **Sõltumatus kavatsustest.** Miks on vaenusõnad halvustavad ka siis, kui kõneleja ei taotle nende kasutamise halvustamist, kui kõnelejal puuduvad halvustavad kavatsused? Teisisõnu, miks ja kuidas on halvustamine vaenusõnaga seotud konventsionaalselt ja seega kõneleja taotlustest enamjaolt sõltumatu? (Burnett 2020: 4; Hom 2008: 11)
3. **Tagasivõtmise võimalikkus.** Kuidas toimib tagasivõtmine (*reclamation, appropriation*) ehk kuidas saavad vaenusõna sihtgruppi kuuluvad kõnelejad mõnikord vaenusõna kasutada mitte-halvustavalt? Lause (1) tõlgendused on erinevad, sõltuvalt sellest, kas selle lausuja on gei või mitte. Vaenusõna sihtgruppi kuuluvad kõnelejad saavad vaenusõnaga kommunikeerida solidaarsust ja hoolt teiste grupiliikmete vastu, väljendada uhkust gruppi kuulumise üle ja saavutada muid positiivseid efekte. (Burnett 2020: 6; Anderson ja Lepore 2013b: 350, 2013a: 26; Hom 2008: 13)
4. **Tagasivõetud vaenusõna kättesaadavus.** Miks on vaenusõna tagasivõetud ehk mitte-halvustav variant *saadaval* ainult vaenusõna sihtgruppi kuuluvatele kõnelejatele? Kui mingi ühiskonnagrupp on enda kohta käiva vaenusõna tagasi võtnud ning selle liikmed saavad seda kasutada positiivselt, siis miks ei saa sama teha

kõik teised kõnelejad? Miks kõlab lause (1) heteroseksuaalse kõneleja suust halvustavalt, kuigi geid kasutavad seda mitte-halvustavalt. Miks ja kuidas on tagasivõetud vaenusõna tundlik kõneleja identiteedi, sotsiaalse positsiooni osas? (Anderson ja Lepore 2013b: 358, 2013a: 42; Ritchie 2017: 158; Burnett 2020: 7)

5. **Halvustava efekti varieeruvus.** Miks on mõned vaenusõnad rohkem halvustavad kui teised? Kuidas saavad sama sihtgrupi kohta käivad erinevad sõnad olla erineval määral halvustavad? (Hom 2008: 11; Popa-Wyatt ja Wyatt 2018; Anderson ja Lepore 2013a: 26)

(7) Siim on pede.

(8) Siim on pederast.

6. **Kaasosalisuse fenomen.** Kui vestluses lausutakse vaenusõna, siis selle osalistes tekib tunne, et kui nad vaenusõna kasutusele vastu ei vaidle, siis omistatakse ka neile vaenusõnaga kommuniqueeritud halvustav hoiak sõna sihtgrupi vastu. (Cepollaro 2015: 43; Camp 2013: 343-4)
7. **Sõnastamatus.** Vaenusõna halvustava komponendi täpne sõnastamine on raske – seda eriti olukorras, kus keegi tahab vaenusõna kasutusele vastu vaielda. Lauses (1) esinevale halvustamisele adekvaatseks vastamiseks ei piisa lihtsalt lause eitamisest – siis jääb mulje, et eitatakse Siimu seksuaalset suundumust. Halvustamisele tähelepanu juhtimiseks on enamjaolt vaja vestluse sisu asemel osutada keelekasutusele endale – „Ära kasuta seda sõna.” vms. (Camp 2013: 330; Cepollaro ja Stojanovic 2016: 11)

1.2 Käsitluste maastik

Vaenusõnade käsitlusi kategoriseeritakse enamjaolt selle põhjal, kuidas nad vastavad küsimusele: millest tuleneb vaenusõna halvustav efekt? Kõige laiemaks eristuseks on siinkohal sisupõhised ja mitte-sisupõhised lähenemised, esimesed seovad halvustamise vaenusõna endaga, teised seda ümbritseva sotsiaalse kontekstiga. Mitte-sisupõhistest käsitlustest toon välja neist tuntuima – Andersoni ja Lepore'i (2013a, 2013b) prohibitsionismi (*prohibitionism*). Arvuliselt on ülekaalus sisupõhised lähenemised, üldiselt ollakse üksmeelel, et vaenusõna halvustav efekt tuleneb vaenusõna halvustavast sisust. Vaenusõna kommuniqueerib mingisugust halvustavat sõnumit oma sihtgrupi kohta, vaenusõna panustab seda sisaldavatesse lausungitesse midagi, mida vaenusõna neutraalne vaste ei sisalda (Popa-Wyatt 2018).

Sisupõhised käsitlused jagunevad veel edasi semantilisteks ja pragmaatilisteks, kuigi joon nende vahel ei ole kristalliselge. Kitsamas tähenduses on semantilised lähenemised tõetingimuslikud teooriad, mille kohaselt vaenusõna on tõetingimuslikul tasandil erineb oma neutraalsest vastest, selle näiteks toon Homi (2008) teooria. Laiemas tähenduses on semantilised kõik käsitlused, mille järgi vaenusõnadel on mingid konventsionaalsed lingvistilised omadused, mis sisaldavad või kommuniqueerivad halvustamist. Sellisena määratlevad ennast ise kõik ülejäänud käsitlused, mida siinkohal tutvustan – Jeshioni (2013a) ekspressivism, Cepollaro ja Stojanovici (2016) presupositsiooniline käsitlus ja Campi (2013) perspektiividel põhinev lähenemine. Kitsas tähenduses pole ükski neist semantiline ning nende staatuse kohta leidub ka vastupidiseid arvamusi, näiteks Sennet ja Copp (2015: 1081) Campi teooriat semantiliseks ei loe, Hom (2010: 170) nimetab ekspressivismi pragmaatiliseks.

Pragmaatiliseks peetakse selliseid käsitlusi, mis apelleerivad vaenusõna kasutusi reguleerivatele kontekstilistele ja vestluslikele teguritele. Vaenusõna on nende järgi tõetingimuslikul tasandil oma neutraalse vastega sünonüümne, ent selle lausumisega kaasneb vestluses midagi neutraalse vaste lausumisele lisaks. Tihtilugu peetakse selleks lisatud asjaks kõneleja negatiivse hoiaku kommuniqueerimist või negatiivsele hoiakule allakirjutamist (Popa-Wyatt 2018). Selle kirjelduse järgi on Burnett'i käsitlus pragmaatiline, mistõttu ma siin peatükis eraldi ühtegi teist pragmaatilist käsitlust välja ei too (näitena võib vaadata näiteks Bolinger (2017)). Burnettist ja tema käsitluse tõlgendamisest räägin pikemalt teises peatükis, ilmnevad pragmaatilise käsitluse võlud ja eelised. Järgnevat peatükides toon välja oma kriitika Burnettile ja kohati ka pragmaatilisele lähenemisele üldiselt.

1.2.1 Prohibitsionism

Andersoni ja Lepore'i prohibitsionismi järgi on vaenusõnad tabu-sõnad, nende kasutamine on lihtsalt keelatud. Keelu eiramine toob kaasa keelu austajate solvamise – keeld seletab solvamist, mitte solvamine keeldu. Sõnad võivad keelatuks muutuda erinevatel põhjustel, näiteks kuna sõna kasutamine manab ette selle sihtgrupi ajaloolise rõhutuse ja sõna kasutamise rõhumise eesmärgil. Igatepidi, kui asjasse puutuvad inimesed mingi sõna vaenusõnaks nimetavad, siis nii see on. Prohibitsionismi suurimaks võluks on selle lihtsus, see suudab hõlpsasti seletada vaenusõnadega seotud puslesid (näiteks projitseerimine: kuna

vaenusõnade kasutamine on rangelt keelatud, siis ei ole neid lubatud kasutada ka küsimustes, tingimuslausetes, jne.) ja ka tõsiasi, et mõnikord on isegi kaudkõnes esinevad vaenusõnad halvustavad, kuigi enamjaolt tsiteerides me tsiteeritud sisule ise alla ei kirjuta. (Anderson ja Lepore 2013a: 38-39)

Prohibitsionismi lihtsust on aga sellele ka ette heidetud. Tagasivõtmise seletamiseks apelleerivad Anderson ja Lepore tõsiasjale, et igal keelul on erandeid – vaenusõna sihtgruppi kuuluvad kõnelejad võivad olla keelust vabastatud analoogselt sellele, kuidas sanktsioonid riikide vastu ei hõlma enamjaolt meditsiinitarbeid (2013a: 42). Teisalt saavad gruppi kuuluvad kõnelejad mõnikord siiski vaenusõna halvustavalt kasutada. Selliste ja mitmete teiste erandlike olukordade jaoks peaks prohibitsionismile lisama aina rohkem *ad hoc* klausleid ning selle lihtsus lahtuks kähku. Erinevate vaenusõnade erinevat halvustamise määra seletab prohibitsionism sellega, et neile kehtivad keelud on erineva rangusega. Ent mis seletab sel juhul keeldude erinevat rangust? Ja kui sellele küsimusele on leitud veenev vastus, siis miks juba mitte selle põhjalt seletada vaenusõna kasutamisega kaasnevat halvustamist? (Popa-Wyatt ja Wyatt 2018)

1.2.2 Tõetingimuslik käsitlus

Homi tõetingimusliku käsitluse järgi predikeerib vaenusõna oma sihi kohta järgmist:

„on diskrimineerivate tavade $p_1, \dots, p_n$ vääriline, kuna omab negatiivseid tunnuseid $d_1, \dots, d_n$, kõik sellepärast, et kuulub gruppi g .” (2008: 18)

Näiteks sõna ‘pede’ tõetingimuslik sisu võiks olla midagi sellist: on kiusamise, vägivalda, heterodega võrreldes halvema seadusliku olukorra, jne. vääriline, kuna on naiselik, liiderlik, jne., kõik sellepärast, et on gei. Spetsiifilisele vaenusõnale vastavad diskrimineerivad tavad ja negatiivsed tunnused tuletatakse probleemsest (seksistlikust, rassistlikust, jne.) ideoloogiast vaenusõna sihtgruppi osas (samal 17). Vaenusõna sisus leiduva väärtushinnangu tulemusel on kõik vaenusõna sisaldavad väited väärad – keegi pole diskrimineerimise vääriline mingisse ühiskonnagruppi kuulumise tõttu. Vaenusõna ei ole oma neutraalse vastega sünonüümne. Nende ekstensioonid³ ei kattu, vaenusõna ekstensioon on lausa tühi (samal 22).

---

³ Sõna ekstensiooniks on hulk asju, inimesi, vms., millele sõna rakendub või mille kohta kehtib. Nt. sõna ‘eestlane’ ekstensiooniks on kõigi eestlaste hulk.

Homi analüüs tabab ära tunde, et vaenusõna kasutaja eksib kuidagi. Vaenusõna sisaldavad laused, isegi kellegi kohta, kes kuulub selle neutraalse vaste poolt määratud gruppi, näivad väitvat midagi, mis ei ole päris tõene – vaenusõna kujutab oma sihtgruppi vääralt, moonutatult. Teisalt on vaenusõnad võimelised midagi kirjeldavat siiski väljendama. Nt. lausega (9) välja käidud kihlveost võime keelduda kaasosalisuse vältimiseks, ent on selge, et lausuja võidaks selle, kui palgatakse keegi, kes on gei, sõltumata sellest kas ta on diskrimineerimise vääriline ja mingite negatiivsete tunnuste omaja. (Camp 2013: 333-4)

(9) „Veame kihla, et nad palkavad mõne pede.”

Lisaks sellele jääb tõetingimuslik käsitlus hätta projitseerimiskäitumise seletamisel – lause eitamine peaks eitama selle tõetingimuslikku sisu, ent vaenusõna halvustab siiski ka eituse-vormis, samamoodi küsimustega, tingimuslausetega, jne. (Jeshion 2013b: 316-7). Erinevate vaenusõnade halvustava efekti erineva tugevuse seletamiseks apelleerib Hom erinevate taustal olevate probleemsete institutsioonide olemasolule. Nt. mõni rassistlik vaenusõna on halvustavam kui inglise keelne sõna ‘ginger’ punapeade kohta, kuna rassistlikud ideoloogiad on elujõulisemad, laiahaardelisemad ja mõjukamad, kui punapeade-vastased ideoloogiad (Hom 2008: 20). Selleks, et seletada, miks sama sihtgruppi kohta käivad erinevad vaenusõnad erineval määral halvustavad (‘pede’ vs. ‘pederast’), peaks Hom seega apelleerima iga sõna jaoks erineva ideoloogia olemasolule, mis tundub väär (Anderson ja Lepore 2013b: 361).

1.2.3 Ekspressivism

Ekspressivism vaenusõnade osas on otseselt välja kasvanud metaeetilisest ekspressivismist. Märgati vaenusõnade sarnasust moraali terminite (nt. ‘õiglane’, ‘aus’) ja pejoratiividega (nt. ‘loll’), millel on samuti kirjeldav ning hinnanguline aspekt. Ekspressivistid leiavad, et vaenusõna tõetingimuslik sisu on ammendatud selle neutraalse vastega, ent vaenusõna teeb siiski midagi veel (Popa-Wyatt 2018). Näitena ekspressivismist vaatame Jeshioni (2013a) kolme-kihilist versiooni.

Jeshioni esimeseks kihiks on vaenusõna samaväärsus tema neutraalse vastega tõetingimuslikul tasandil. Teiseks kihiks: vaenusõna *väljendab* kõneleja põlastust (*contempt*) sõna sihtgruppi liikmete vastu. Vaenusõna halvustav aspekt ei ole propositsiooniline, see põhineb kõneleja hoiakutel ja tunnetel, mille väljendamiseks vaenusõna on konventsionaalne viis, analoogselt sellele, kuidas “Vau!” väljendab üllatust ja rõõmu, kuigi ei ütle midagi

sisulist. Põlastust kui emotsiooni ja moraalsed hoiakud peetakse struktuuri omavaks ja kohasuse nõuetele avatuks, mõne asja vastu on kohasem põlastust tunda kui teiste. Põlastust väljendades kujutab vaenusõna lausuja selle sihti ja sihtgruppi seejuures ka põlastuse väärilisena. Vaenusõna viimane oluline aspekt on Jeshioni vaates identifitseerimine – kellegi kirjeldamine vaenusõnaga väljendab, et vastavat ühiskonnagrupi määrav tunnus (nt. seksuaalne ja romantiline huvi oma soo vastu) on selle inimese identiteedi ja üldise inimsuse juures üks kesksemaid tunnuseid. Nõnda lamendatakse kõnealuse isiku individuaalsus ja eripärad üheks fundamentaalseks omaduseks, mis on põlastusväärne. (Jeshion 2013a: 240-2)

Ekspressivismi järgi peaks ebakoherentsed olema laused nagu (10), milles kõneleja justkui väljendaks vaenusõnaga põlastust ja samaaegselt imetlust või muid positiivseid tundeid. Kuigi sellised lausungid võivad olla ebasiirad või hüpokriitilised, siis ebakoherentsed nad pole (Camp 2013: 332-3).

(10) Mulle meeldivad peded, nad on nii stiilsed.

Halvustava efekti varieeruvus on Jeshioni jaoks pragmaatiline nähtus. Sisult on põlastamine ja põlastusväärsus eri vaenusõnadel sama, aga nt. vaenusõna sihtgrupi ajalooline rõhutus, kuulajas meelde kerkivad stereotüübid ja isegi vaenusõnade tabulik staatus seletavad seda, miks mõni vaenusõna solvab rohkem kui teine. Võimalike pragmaatiliste tegurite nimekirja jätab Jeshion lõpetamata, mahukas loetelu ei oleks aga soovitatav lihtsuse eelistatavuse tõttu (Popa-Wyatt ja Wyatt 2018). Tagasivõtmise seletamiseks apelleerib Jeshion mitmetähenduslikkusele, mis viib otsejoones tagasivõetud vaenusõna saadavaloleku probleemini.

1.2.4 Presuposiitsiooniline käsitlus

Cepollaro ja Stojanovic annavad ühtse käsitluse vaenusõnadele ja tihketele terminitele (*thick terms*), viimased on nt. sõnad 'lahke' ja 'nilbe'. Nende järgi ühendab neid sõnade klasse hinnangulise sisu presupositseerimine (2016: 5). Lause (10) presupositseerib, et Siim mingil ajahetkel suitsetas – see vihjab sellele, et Siim kunagi suitsetas ja esitab seda tõsiasja viisil, nagu see oleks vestluse osalistele teada, enesestmõistetav. Presuposiitsioonid on ökonoomne viis vestlusesse uue info panustamiseks.

(10) Siim jättis suitsetamise maha.

(11) Siim ei jätnud suitsetamist maha.

(12) Kas Siim jättis suitsetamise maha?

Presupositsioonid jäävad alles eitustes (11), küsimustes (12) ja teisteski lausevormides. Vaenusõnade projitseerimiskäitumine vihjaks justkui mingile nende poolt presupositseeritud halvustavale sõnumile, mis Cepollaro ja Stojanovici järgi on „halb selles ja tolles suhtes, kuna on n”, kus ‘n’ on vaenusõna neutraalne vaste (samas 26). Sõnad ‘halb’ ja ‘hea’ on aga ülimalt kontekstitundlikud ja mitmemõõtmelised⁴ ning omadussõnadena võrretes kasutatavad (‘halb’ ja ‘halvem’) (samas 18-20). Seetõttu on ka vaenusõnaga presupositseeritud sõnum „halb selles ja tolles suhtes” kontekstitundlik ning selle täpne sõnastamine on tihti raske (samas 25-6).

Presupositsioone ei saa vaidlustada pelgalt neid tegevate lausete eitamisega (lausetes (11) jääb presupositsioon ellu), nagu täheldasime eelnevalt ka vaenusõnade puhul. Kui presupositsioone aga vestluses ei vaidlustata, siis leiab aset nende järgi kohanemine (*accommodation*) – presupositseeritud sisu võetakse enesestmõistetavana, kõigile osalistele teadaolevana ja aktsepteerituna (peale lause (10) lausumist ja aktsepteerimist oleks veider küsida (12)). Vaenusõnade presupositsiooniline käsitlemine võimaldab seega seletada kaasosalisuse fenomeni.

Peamine vastuväide presupositsioonilistele käsitletele on presupositsioonide tühistatavus teatud lausetüüpides (Hom 2010: 176; Anderson ja Lepore 2013a: 31-2), nt. (13) ei presupositseeri enam, et Siim kunagi suitsetas, aga lauses (14) jääb halvustav alatoon alles.

(13) Kui Siim kunagi suitsetas, siis ta on suitsetamise maha jätnud.

(14) Kui geid on halvad, kuna nad on geid, siis Siim on pede.

Cepollaro ja Stojanovic toovad välja, et selline tühistuvuse test ei pruugi olla presupositsioonide jaoks põhjapanev. Näiteks soolised asesõnad (‘she’, ‘he’ inglise keeles) presupositseerivad viidatava isiku sugu, ent ei tühistu nagu lauses (13) (2016: 29).

(15) *If John was female, she would be popular among boys.*⁵ (Sudo 2012, Cepollaro ja Stojanovic 2016: 29 kaudu)

⁴ Ing *multidimensionality*. Eri asjad on erinevates aspektides ‘head’ ja ‘halvad’, kuigi kirjeldame neid samade sõnadega. Lausetes „Ta on halb inimene.” ja „See on halb raamat.” viitab ‘halb’ erinevatele omadustele. Seejuures võib raamat võib olla ‘halb’ süžee, stiili, sõnumi, dialoogi jpm. suhtes, sõltuvalt kontekstist peab arvestama neist mõnda või kõiki, et raamatut ‘halvaks’ kutsuda.

⁵ Eesti keeles läheb soolise asesõnaga tehtud presupositsioon kaotsi: Kui John oleks naine, siis ta oleks poiste seas populaarne.

Tühistatavuse testi olulisus presupositsioonide jaoks on aga veel lahtine küsimus. Hom leiab lisaks, et presupositsiooniline lähenemine paneb rõhuasetuse valesse kohta. Vaenusõnu ei kasutata enamasti selleks, et presupositsioonide järgi kohanemise kaudu vestlusesse mingeid hinnanguid lipsata. Vaenusõnad on tüüpiline viis kellegi halvustamiseks, söimamiseks, vaenulikkuse väljendamiseks ning seesuguste kasutuste puhul pole kõnelejate jaoks niivõrd oluline, et seda hinnangut aktsepteeritaks vestluslik-kooperatiivses vaimus. (Hom 2010: 177)

1.2.5 Perspektiividel põhinev käsitlus

Viimasena väärib mainimist Elisabeth Campi perspektiividel põhinev käsitlus. Perspektiivid on Campi mõistes tõlgendusviisid (*modes of interpretation*), läbi mille me maailma kogeme ja tõlgendame. Need hõlmavad tendentsi näha mingeid asju ja tunnuseid esmasena, põhilisena ja sellisena teiste tunnuste põhjustamisel ning seletamisel kesksena. Perspektiivid võivad omada propositsioonilisi sisusid, ent nende roll on pigem tööriista sarnane, need korrastavad uut informatsiooni ning struktureerivad mõtteid intuiitivseteks tervikuteks. Sarnaselt on perspektiivid tihti seotud emotsioonide ja hinnangutega, kuigi pole ise emotsioonid ega hinnangud. (Camp 2013: 335-7)

Vaenusõna lausudes annab kõneleja märku oma seotusest teatud perspektiiviga vaenusõna sihtgrupile, mis tõstab grupi liikmete juures esmaseks gruppi määrava tunnuse (nt. seksuaalne ja romantiline huvi oma soo vastu), mida näeb seletavana mitmeid teisi tunnuseid (nt. naiselikkus, liiderlikkus). Vaenusõnad on halvustavad, kuna nendega seotud perspektiivid on negatiivsed, kõneleja annab vaenusõna lausumisega märku, et kõnealuse grupi liikmed ei ole austust väärt. Camp näeb vaenusõnadega seotud perspektiive semantilisena, vaenusõna lausumine toob perspektiivi välja ilmselgel ja ümberlukkamatul viisil, samas kui neutraalse vaste lausumine võib sellele ainult vihjata. (Camp 2013: 337-9)

Camp jääb hätta halvustava efekti varieeruvuse seletamisel. Sõna 'pede' lausumisega seob kõneleja end geidega seotud halvustava perspektiiviga, sõnaga 'pederast' toimub sama, miks on siis teise halvustav efekt tüüpiliselt tugevam kui esimesel (Anderson ja Lepore 2013b: 362)? Camp ei poolda arvamust, et vaenusõnadega konventsionaalselt väljendatakse põlastust, põhjustel, et kõnelejad saavad eitada põlastuse tundmist ja et mõne kõneleja arvates vaenusõnad ongi kohased viisid nende sihtgruppidele viitamiseks, seejuures mingit emotsiooni väljendamata (Camp 2013: 338-9). Sama võiks aga öelda ka perspektiivide kohta:

kõnelejad saavad eitada mingi perspektiivi omamist ja leidub kõnelejaid, kelle arvates vaenusõnad ei seo neid mitte mingite perspektiividega, nende kasutamine on lihtsalt sobilik mingile ühiskonnagrupile viitamiseks (Anderson ja Lepore 2013b: 362).

1.3 Vaenusõnade neutraalsed vasted

Tutvustatud sisupõhiste käsitluste juures torkab silma tõsiasi, et need võtavad vaenusõna kirjeldava aspekti samaväärseks selle neutraalse vastega – vaenusõna ja selle neutraalse vaste ekstensioonid kattuvad. Jeshioni käsitluse esimeseks kihiks on vaenusõna tõetingimuslik samaväärsus selle neutraalse vastega (Jeshion 2013a: 240). Cepollaro ja Stojanovici järgi on vaenusõnadel ja neutraalsetel vastetel sama tõetingimuslik sisu, ent kui vaenusõna presupositseeritud sisu ei aktsepteerita, siis vaenusõna ka ei viita millelegi (Cepollaro ja Stojanovic 2016: 27). Camp leiab, et vaenusõnade puhul on just märkimisväärne kontrast neutraalse vastega ja kõneleja *valik* kasutada vaenusõna viitamaks millelegi, millele saab viidata ka neutraalse vastega (Camp 2013: 340).⁶

Seda eeldust nimetatakse koreferentsialismiks (*coreferentialism*) ning selle tõesus pole nii ilmne, kui võiks arvata – leidub näiteid, milles vaenusõna ja tema neutraalne vaste ei viita samadele inimestele. Croom (2015) toob välja neli sellist olukorda, neist ilmselt tuntuim Chris Rocki 1996. aasta komöödiasketš „Niggas vs. Black People”, milles Rock eksplitsiitselt vastandab vaenusõnaga viidatavat gruppi neutraalse vastega viidatavale, tuues muuhulgas välja, et esimesed ülistavad laiskust ja ignorantsust. Rock kasutab vaenusõna viisil, mil see viitab mingile osale mustanahalistest inimestest, aga mitte kõigile neist. Croom leiab, et vaenusõna kasutamisel on lisatingimuseks mingite tunnuste olemasolu, mida kõneleja peab vastuvõetamatuks (nt. laiskus ja ignorantsus) (2015: 33-4).

Foster (2023) kaalub lisaks vaenusõnadele ka teisi halvustavaid väljendeid, millel paistab olevat „neutraalne” vaste ning leiab sotsiaalmeedialehelt X (varasemalt Twitter) ridamisi näiteid stiilis:

(16) On okei olla gei, aga pole okei olla pede.

(17) Mitte kõik mendid pole politseinikud.

---

⁶ Homi tõetingimuslik käsitlus ei väida ekstensioonide kattuvust, ent neutraalne vaste mängib siiski olulist rolli vaenusõna tähenduses: “on diskrimineerivate tavade $p_1, \dots, p_n$ vääriline, kuna omab negatiivseid tunnuseid $d_1, \dots, d_n$, kõik sellepärast, et kuulub gruppi g .” (Foster 2024: 43)

Nähtub, et vaenusõnade sedasorti kasutused on tegelikkuses üpris levinud ning kompetentsetele keelekasutajatele lihtsasti mõistetavad. Vaenusõna ja tema neutraalset vastet saab lahku tõmmata mõlemas suunas (kõikendid pole politseinikud ja kõik politseinikud pole kaendid) ning neid vastandatakse ka hinnanguliselt, nagu lauses (16) (Foster 2023: 1198, 1200). Samas on ilmne, et mingi side nende vahel siiski on ning vestluses me tihti eeldamegi, et nende ekstensioonid kattuvad, kui nende erinevust just eksplitsiitselt välja ei tooda (samas 1207-8). Foster leiab, et ekstensioonide osalise kattuvuse taga lebab sõnadega seotud stereotüüpide, uskumuste ja hinnangute osaline kattuvus kompetentsete kõnelejate silmis (samas 1211).

Vaenusõnade ja nende neutraalsete vastete ekstensioonide erinevus tekitab nende kattuvust eeldavatele käsitlustele probleeme. Mitmed vaenusõnade kasutused jäävad lihtsalt nende käsitluste mastaabist välja. Eesti keeles on levinud näiteks sõna 'pede' kasutamine üldise solvanguna, viitamata otseselt kellegi seksuaalsele sättumusele. Seejuures ei ole geisid halvustav alatoon täielikult kadunud, aga see pole ka ilmselgelt sõna kasutuse (esmane) eesmärk. Kui sõna 'pede' lausumine ainult väljendaks kõneleja põlastust, presupositseeriks midagi geide kohta või seoks kõneleja geisid halvustava perspektiiviga, oleks seesugused kasutused segased, raskesti mõistetavad, aga nii ei ole. Kõrvale jäävad ka vaenusõnade "igapäevased" kasutused, milles tehakse erandeid mingi ühiskonnagrupi aktsepteeritavate ja vastuvõetamatute liikmete, käitumiste ja tunnusjoonte vahel, nagu lauses (16) (Foster 2023: 1239).

2. Burnetti persoona-põhine käsitus

Heather Burnett võtab oma 2020. aasta artiklis „A Persona-Based Semantics for Slurs” ette sõnapaari ‘dyke’ ja ‘lesbian’. Esimene neist on lesbide kohta käiv vaenusõna, mille kasutamist peetakse lesbide vastu halvustavaks, teine on selle neutraalne vaste. Burnett leiab, et selline pilt on aga nende sõnade tähenduste ja kasutuste eksitav lihtsus, tegelikkus on veidi keerukam. Selles peatükis võtan kokku Burnetti käsitluse. Esmalt tutvustan persoonade raamistikku, seejärel ideoloogilisi struktuure ja persoonade rolli nendes. Lõpetuseks annan ülevaate sellest, kuidas Burnett lahendab või võiks lahendada vaenusõnadega seotud puslesid ning paigutan ta vaenusõnade käsitluste maastikule.

2.1 Persoonad ja ekstensioonide lahusus

Burnett alustab oma analüüsi tähelepanekuga, et sõnade ‘dyke’ ja ‘lesbian’ tähendustes on olulisel kohal stereotüübid. Selle idee alge asub lingvisti Robin Queeni uurimustes „lesbi keelest” (*lesbian language*), milles seisab, et lesbikogukondades kujuneb neile omane suhe keelekasutuse ja lesbi „identiteedi” vahel läbi stereotüüpide, mis lesbidel endi kohta on ning mis pärinevad väljastpoolt kogukonda (1997, Burnett 2020: 9 kaudu). Burnetti arvates ilmnevad nende sõnadega seotud stereotüübid, neile vastamine ja mitte-vastamine, sõnade kasutamises omadussõnadena. Inglise keeles toimub see lisades sõna lõppu ‘-y’ või ‘-ish’, nt. ‘dykey’, ‘dyke-ish’, mida omakorda saab kasutada erinevates võrdlusastmetes, nt. „more dykey”, „less dyke-ish”.

„Ta mäletab, et klubi omanikud tõrjusid teda, kuna ta oli **liiga dyke’ilik**, samal ajal kui naiste kogukond vältis teda, nagu ka Roxanne’i, kuna ta ei olnud **piisavalt dyke’ilik**.”⁷
(Ross 2009, Burnett 2020: 10 kaudu)

Vaenusõna seesugune kasutus viitab, et leidub mingisugune prototüüpne ‘dyke’ või ‘dyke-ishness’ idealisatsioon, millest asjad ja inimesed saavad olla lähemal või kaugemal. (Burnett 2020: 9-10)

Millised võiksid olla need lesbidega seotud stereotüübid, mille järgi kõnelejad hindavad vastava sõna võrdlusastme sobivust? Ilmselt on need kontekstist ja spetsiifilisest keelekogukonnast sõltuvad, ent Burnett leiab mõned, mida esineb teemakohases kirjanduses

⁷ „She remembers being ostracized by club owners for being **too dykey** at the same time that she was shunned, as was Roxanne, by the women’s community for **not being dykey enough**.”

tihedamini. Sõnaga 'dyke' seonduvad tihti 1) mehelikkus, nt. välimuses, tegevustes ja elukutsetes, 2) ilmne seksuaalne iha naiste vastu, 3) poliitiline radikaalsus, peavoolule vastandumine ja kalduvus kontrakultuuri poole. Ent ilmneb ka, et nende samade tunnuste olulisuse osas ollakse lesbikogukondades ja erinevate kogukondade vahel vägagi erinevatel arvamustel. Burnett toob välja mitmeid, üheks neist 80ndatel ja 90ndatel laineid löönud feministlik lesbide liikumine (*lesbian feminist movement*), mis nägi seksuaalset iha lesbi identiteedis vähemat rolli mängimas, oli kriitiline mehelikkuse osas (nt. *drag*-kuningate suhtes) ja taotles mitte-heteroseksuaalsete naiste integreerimist peavoolu institutsioonidesse nagu abielu. (samas 10-13)

Nende stereotüüpide ning kogukondade erinevate suhtumiste põhjal neisse täheldab Burnett kaht identiteeti mitte-heteroseksuaalsete naiste jaoks, mida nimetab persoonadeks: „diskursiivselt konstrueeritud mentaalsed objektid, mis seavad piiranguid identiteeditermine tähendusele” (samas 21). Peavoolu (*mainstream*) persoona on naiselik nii välimuse kui tavade poolest, naiste ihaldamise osas ebamäärane (*ambiguous*) ning taotleb sulandumist peavoolu institutsioonidesse (abielu, kapitalism jne). Vastandvoolu (*anti-mainstream*) persoona on maskuliinne välimuse ja tavade poolest, avalik oma iha osas naiste vastu ning poliitiliselt radikaalne, peavoolu-vastane. (samas 13-14)

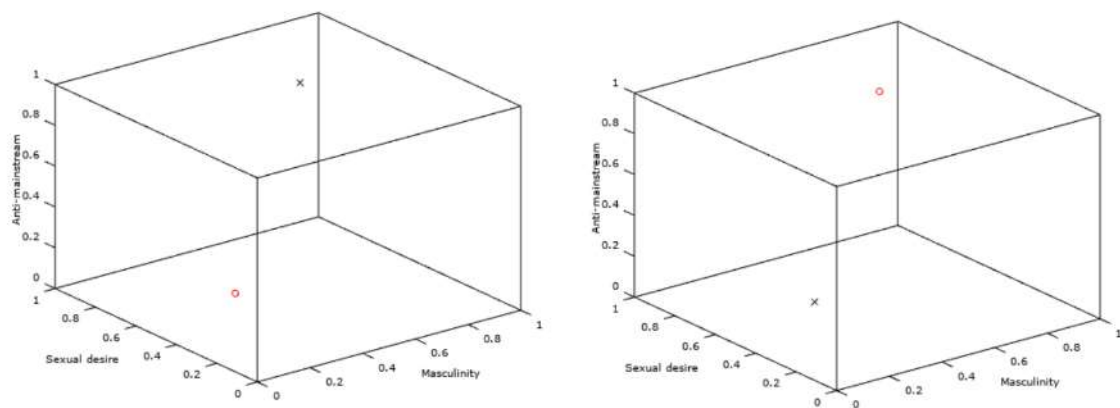
2.2 Ideoloogilised struktuurid

Persoonade ja nendega seotud sõnade tähenduste modelleerimiseks kasutab Burnett Gärdenforsi kontseptuaalsete ruumide raamistikku, milles vestlejate kontseptuaalseid ja ideoloogilisi struktuure⁸ esitatakse järjestatud nelikuna $\langle D, sim, pers, \mu \rangle$. $\langle D, sim \rangle$ on siinkohal D-mõõtmeline vektorruum, milles *sim* on viis punktide vahelise kauguse mõõtmiseks, *pers* on persoonadele vastavate punktide hulk ja funktsioon μ märgib persoonadele antavaid hinnanguid (kas kõneleja on mingi persoona osas positiivselt või negatiivselt meelestatud). Käesoleval juhul on ruumi dimensiooniks kolm – iga telg esitab ühte eelpool mainitud kolmest stereotüübist ja murekohast lesbikogukondades (nt. mehelik ↔ naiselik). (samas 14)

---

⁸ Burnett ei anna konkreetseid definitsioone mõistetele 'ideoloogia' ja 'ideoloogiline struktuur', ent toob paralleeli Campi perspektiividega. Meenutuseks: perspektiivid on tõlgendusviisid, läbi mille me maailma kogeme ja tõlgedame, need hõlmavad tendentsi näha mingeid asju ja tunnuseid esmasena ja sellisena teiste tunnuste põhjustamisel ning seletamisel kesksena. Camp ise jätab perspektiivide täpse semantilise rolli lahtiseks, Burnett pakub üheks enda töö võimalikuks tõlgenduseks perspektiivide eksplitsiitse välja joonimise.

Raamistik sätestatud, saab selle abil esitada eelmainitud persoonasid ja erinevaid nendega seotud ideoloogiaid. Näeme, et vastandvoolu persoona langeb iga tunnuse kõrgemasse äärde (rohkem mehelik jne.) ning peavoolu oma madalamasse (vähem mehelik jne.). Märkame ka, et kuivõrd mehelikkust, seksuaalsust ja radikaalsust hinnatakse eri (lesbi)kogukondades erinevalt, on hoiakud persoonade osas samuti erinevad, nt. eelmainitud feministlikud lesbid näevad vastandvoolu persoona tunnuseid negatiivses valguses ja seega on selles ideoloogilises struktuuris hinnang vastandvoolu persoonal negatiivne, peavoolu persoona vastu on hoiakud soojemad. Võib leida ka ideoloogiaid, mille omanikud ei erista peavoolu ja vastandvoolu persoonat, kelle silmis kõik mitte-heteroseksuaalsed naised langevad ühte, negatiivse hinnanguga kategooriasse – Burnett peab selliseks homfoobi⁹ ideoloogiat. (samas 14-17)

Pilt 1. Feministlik-lesbi ideoloogia (vasakul) ja kväär-feminist-punk ideoloogia (paremal).

Ruumi teljed on vasakult-paremale: peavoolu-vastastus, seksuaalne iha ja mehelikkus. Punane ring tähistab positiivset hinnangut, must rist negatiivset.¹⁰

Selles raamistikus on sõnade ‘dyke’ ja ‘lesbian’ rollideks persoonadele osutamine. Homfoobi ideoloogias on mõlemad sõnad seotud vastuvoolu persoona, seega, ennustab Burnett, on sellise kõneleja jaoks vaenusõna sünonüümne selle neutraalse vastega. Personasid eristavate ideoloogiate jaoks viitab ‘lesbian’ mõlemale persoonale, vaenusõna vastandvoolu persoonale ja on seega tähenduselt kitsam ning pole tõetingimuslikult sõnaga ‘lesbian’ samaväärne. Tahtes vestluses kuulajale edasi anda kellegi asukohta kontseptuaalses ruumis, peab kõneleja arvesse võtma nii enda kui oma kuulaja ideoloogilisi struktuure ning

⁹ Burnett ise kasutab siinkohal sõna ‘bigot’, millele eesti keeles pole ühest vastet. Iseenesest on see isegi täpsem kirjeldus kui ‘homfoob’, kuivõrd vastandvoolu persoona seotud tunnuste negatiivse hindamise korral ilmnevad ka nt. seksistlikud alatoonid.

¹⁰ Burnett 2020: 15.

neist lähtudes valima sõna, mis sobivalt asetab kõnealuse isiku ruumi mingisse piirkonda. Kuulaja omakorda tõlgendab kõneleja lausungit, toetudes oma teadmistele ja hüpoteesidele kõneleja ideoloogilise struktuuri kohta. Vaenusõna kasutus tõmbab oma referenti vastandvoolu persooni poole, 'lesbian' veidi rohkem peavoolu suunas. (samal 17-18)

Millest kerkib vaenusõna halvustav efekt? Burnetti vaates on vaenusõna halvustavus otseselt seotud kõnelejalt tajutud negatiivse hoiakuga viidatava persooni suhtes ning kuivõrd selline hoiak on ühiskonnas valdavalt levinud¹¹, järeldame halvustamise enamasti sellest. St. kui lausutakse sõna 'dyke' vaadatakse kõigepealt kõneleja poole, mis on teada tema ideoloogilisest struktuurist? Kui kuulaja teab, et kõneleja ei hinda vastandvoolu persoonat negatiivselt, ei ole vaenusõna kasutus halvustav, kui kuulaja teab vastupidist, siis on halvustav. Kui kuulaja ei tea, mida kõneleja vastandvoolu persoonast arvab, siis toetub ta oma teadmistele ühiskonnas üldlevinud hoiakutest vastandvoolu persooni osas ning tuleb, et ka kõnelejal on selline hoiak ning seega vaenusõna kasutus halvustab. (samal 21)

2.3 Burnett kontekstis

Olles esitanud Burnetti käsitlemise kokkuvõtte, asetan selle nüüd konteksti. Esmalt näitan, et esimeses peatükis välja toodud *desiderata* on Burnetti käsitlemisel täidetud, neile nähtustele on seletused olemas või leitavad. Seejärel paigutan Burnetti käsitlemise maastikule – halvustava efekti seletuse põhjal oleks Burnetti käsitus pragmaatiline, ent ekstensioonide lahusus on suure osas semantiline ning mõjutab veidi ka halvustava efekti tõlgendust.

Pused, mida Burnett ise välja toob, lahenduvad tema järgi järgnevalt. Sõna 'dyke' halvustava mõju tuleneb kõneleja negatiivsest hoiakust sõnaga viidatavale vastandvoolu persoonale (isegi kui halvustamine järeldatakse ühiskonna hoiakutest, omistab Burnett selle hoiaku kõnelejale). Kuivõrd halvustamine ei tulene sõna semantikast, ei saa sellest ka lahti semantiliste võtetega (nt. lause eitamine) ja seega halvustamine projitseerub. Kui kõneleja ja kuulaja vahel on piisavalt jagatud teadmisi üksteise ideoloogilistest struktuuridest, täpsemalt, et vaenusõnaga seotud persoonat ei hinnata negatiivselt, siis on võimalik tagasivõtmine ehk vaenusõna saab kasutada halvustava efektita. Selline olukord on Burnetti arvates aga harv, isegi lesbide endi seas leidub negatiivseid hoiakuid, mistõttu tihtilugu vaenusõna halvustab ka juhul, kui kõneleja seda ei taotlenud. (samal 21-22)

---

¹¹ Burnett ei põhjenda seda väidet, ent see on usutav.

Burnett jätab vastuse andmata tagasivõetud vaenusõna saadavaloleku probleemile (miks on sõna 'dyke' tagasivõetud kasutus *saadaval* ainult selle sihtgruppi kuuluvatele kõnelejatele?), kuigi ta selle puslena alguses sõnastab. Sellest räägin pikemalt viiendas peatükis. Kaasosalisuse fenomeni (vaenusõna kuuljad tunnevad, et kui nad vaenusõna kasutust ei vaidlusta, siis omistatakse halvustav hoiak ka neile) saaks Burnett üpris lihtsasti seletada. Kaasosalisuse tunne tekib sellest, kuidas ideoloogiliste struktuuride raamistikus suhtlus toimib. Sõna 'dyke' lausuja teeb hüpoteese oma kuulaja ideoloogilise struktuuri kohta ja selle põhjal valib oma kõnepruugi. Kui kuulaja ideoloogiline struktuur seejuures ei kattu kõneleja omaga ja kuulaja ei näita seda vaenusõna kasutuse peale välja, siis kõneleja saab tõestusmaterjali oma hüpoteeside jaoks. Kõnelejal on alust arvata, et kuulajal on temaga sarnane ideoloogiline struktuur ja seda tulevaste lausungite puhul arvesse võtta.

Vaenusõna halvustava komponendi sõnastamine on Burnetti käsitluses üpris lihtsakoeline: kõnelejal on negatiivne hoiak vastandvoolu persoona vastu, seega vaenusõna lausumisega kaasneb halvustamine. Vaenusõna kasutusele vastu vaidlemise raskus (ei saa hakkama vestluse sisu tasandil, peab viitama kõnepruugile) tuleneb Burnetti käsitluses loomulikult. Halvustav ei ole vaenusõna tähendus, vaid hoiakud, halvustamise välja toomiseks peab neile osutama, hoiakud pole aga tihtilugu vaenusõna sisaldavate vestluste otsene sisu. Halvustamise määra varieeruvust (mõni vaenusõna on halvustavam kui teine, sama sihtgruppi kohta käivad sõnad võivad erineval määral halvustada) annaks Burnetti käsitlusele lisada, andes ideoloogilises struktuuris lasuvatele hoiakutele rohkem struktuuri kui kõigest positiivne/negatiivne hinnang. Oma matemaatilist mudelit konstrueerides, võtab Burnett lihtsuse huvides hinnangute kirjeldamiseks kasutusele funktsiooni, millel on ainult kaks väärtust (positiivne ja negatiivne), aga mõnab, et sellel võiks vajaduse korral ka rohkem struktuuri olla (samas 14).

Burnett kuulutab oma eesmärgiks anda sõnadele 'dyke' ja 'lesbian' nii uus semantiline kui pragmaatiline käsitlus (samas 3). Semantiline paistab olevat nende sõnade ekstensioonide erinevus kõneleja sobiva ideoloogia korral. Sõna 'lesbian' ekstensiooniks on kõik mitte-heteroseksuaalsed naised, nii pea- kui vastandvoolu persoona esindajad ja kui mingi ideoloogia neid ei erista, siis kõik (pea- või) vastandvoolu persoona esindajad. Sõna 'dyke' ekstensiooniks on vastandvoolu persoona esindajad, personasid mitte-eristava ideoloogia puhul aga samuti kõik mitte-heteroseksuaalsed naised. Seega, ideoloogia puhul, mis

persoonasid eristab, on sõnade ekstensioonid erinevad, nende tõetingimused on erinevad ja nad ei ole sünonüümsed.

Sellega panustab Burnett neutraalsete vastete olemasolu küsimusse, näidates, et selle konkreetse sõnapaari puhul ei ole ekstensioonide vastavus alati üksühene. Tõik, et ekstensioonide erinevus sõltub kõneleja ideoloogiast (igatihe jaoks ei ole nende sõnade ekstensioonid erinevad, homofobi ideoloogias on sõnad sünonüümsed), on seletatav apelleerides kõneleja ekspertiisile. Matemaatikute jaoks on sõnadel 'kategooria' ja 'klass' erinevad tähendused, kuigi igapäevases suhtluses kasutatakse neid enamjaolt sünonüümideks. Kogukonna liikmed (ja muidu kogukonna siseelust rohkem teadvad kõnelejad) tajuvad kogukonna siseseid erinevusi tihti teravamalt kui kõrvaltvaatajad, mistõttu neid erinevusi esile toovaid sõnu kasutatakse ja tõlgendatakse erinevalt, sõltuvalt kõneleja teadmistest.

Vaenusõna halvustava efekti seletus on Burnettil pragmaatiline kui mitte isegi psühholoogiline – halvustamine ei tulene sõna semantikast ehk tähendusest, vaid hoiakutest. Hoiakute rolli sõna halvustamisel loeksin episteemiliseks. Kui kuulaja *teab*, et kõnelejal on negatiivne hoiak mingi asja vastu, siis sellele asjale viitav sõna kannab negatiivset alatoonit selle kõneleja suust tulles (kui ma jälestan lagritsat ja see fakt on teada, siis öeldes „See maitseb nagu lagrits,” on kuulajatele ilmne, et see on mõeldud jälestavalt). Nõnda töötab ka suhtlus, kui on teada, et kõneleja on homofob ja seega tõlgendatakse halvustavalt ka sõna 'lesbian'. Nendel juhtudel pole halvustamine seotud sõna sisuga, halvustamine tekib pragmaatiliselt – kõnelejale lihtsalt ei meeldi see, millele tema kõne viitab.

Kui kuulaja ei tea midagi kõneleja ideoloogilise struktuuri kohta, siis toetutakse oma teadmistele ühiskonnas levinud hoiakutest ja *järeldatakse*, et kõnelejal on samasugune hoiak, mistõttu vaenusõna halvustab. Seejuures on vaenusõnal omadus seda protsessi käivitada, sõnal 'lesbian' enamjaolt mitte (võtame seda enamustes kontekstides ja enamuste kõnelejate puhul neutraalsena). See kerkib tõsiasjast, et vaenusõna viitab vastandvoolu isiksusele, mille kohta hinnangud on valdavalt negatiivsed ning on teada, et selle kohta on hinnangud valdavalt negatiivsed. Sõna 'lesbian' viitab peale vastandvoolu ka peavoolu isiksusele, mille osas ollakse valdavalt positiivselt meelestatud või vähemalt neutraalne. Kui nende ekstensioonid kattuks, ei oleks Burnettide ideoloogiliste struktuuride raamistikus nende sõnade kasutuste vahel mitte mingit vahet – nad viitavad samadele inimestele, millele hinnangud on samad – ja seda on ka näha homofobi ideoloogia korral.

Sõna 'dyke' üldine halvustav efekt on seega tihedalt seotud selle tõetingimusliku erinevusega sõnast 'lesbian'. Sõltumata sellest, kas kõneleja ideoloogia eristab persoonasid või mitte, viitab sõna 'dyke' vastandvoolu persoonale, mille kohta teame või järeldame, et seda hinnatakse negatiivselt, vaenusõna kommunikeerib seda halvustavat hoiakut ja seega selle kasutamisega kaasneb halvustamine.

3. Halvustamine ja ideoloogia

Burnetti järgi on sõna 'dyke' kasutamisel halvustav selle lausuja ideoloogiline struktuur ja selles leiduv halvustav hoiak vaenusõnaga seotud persoona vastu. Vaenusõna kommu­ni­keerib kõneleja halvustavat hoiakut. Juhul kui me ei tea täpselt, milline ideoloogiline struktuur kõnelejal on, toetume oma teadmistele ühiskonnas valdavalt levinud hoiakutest ja tuletame sellest kõneleja hoiaku. Ent halvustamine ei tulene vaenusõna tähendusest, vaid selle kõnelejast.

„Kuna sõna *dyke* semantilise tähenduse määrab vastandvoolu persoona, millele enamuse ühiskonna liikmeid annavad negatiivse hinnangu, siis enamustes suhtlusolukordades järel­dab kuulaja (õigesti), et **kõnelejal on halvustav hoiak vaenusõna sihi osas. Järeldus, et kõnelejal on halvustav hoiak sõnaga *dyke* seotud persoona vastu**, on järeldus ideoloogilisest struktuurist, mitte semantilisest tähendusest;” (Burnett 2020: 21, rõhk minu)

Seega, Burnetti järgi, kui kõneleja ideoloogias puudub halvustav hoiak vaenusõna sihi osas, siis vaenusõna kasutus ei halvusta. Jättes hetkeks kõrvale vaenusõna tagasivõetud kasutused, näitan selles peatükis, et nii see ei ole – vaenusõna halvustab ka siis, kui kõnelejal halvustav hoiak vaenusõna sihi osas puudub. Esmalt peaks halvustava efekti alust laiendama kõneleja ideoloogilisele struktuurile üldiselt, mitte ainult hoiakule ühe persoona vastu. Isegi kui nii teha, siis halvustav efekt siiski ei sõltu ideoloogiast. Lõpetuseks kaalun lühidalt kahte vastuväidet.

3.2 Halvustamine ideoloogiliste struktuuride raamistikus

Burnett seob halvustamise kõneleja hoiakuga vastandvoolu persoona vastu. Seejuures, saavad ka grupi siseselt kerkida vaenusõna halvustavad kasutused ja seda mitte-triviaalselt (iga sõna saab sobiva konteksti, tooni jms. korral kasutada halvustavalt). Burnett näitab, et lesbide hulgas leidub kõnelejaid, kelle ideoloogilises struktuuris on vastandvoolu personal negatiivne hinnang ning kelle suust tulnuna vaenusõna halvustab. Nõnda paneks Burnett sellised kasutused justkui ühele pulgale kõigi teiste halvustavate kasutustega, sealhulgas vaenusõna kasutustega homofobi ideoloogia omaja poolt. Mõlemal juhul, Burnetti järgi, on kõneleja ideoloogias halvustav hoiak vastandvoolu persoona vastu ning vaenusõna kommu­ni­keerib seda hoiakut (olgu see hoiak siis teada või järeldatud).

Selline seletus on aga vastuolus intuitsioonidega. Lause (15) mõjub erinevalt, kui seda lausub homofoob või kui seda lausub lesbi, kelle ideoloogias on negatiivne hinnang vastandvoolu persoonale osas.

(15) Pille on *dyke*.

Mõlemal juhul vaenusõna kasutus halvustab, ent erinevalt. Esimese puhul näivad halvustamise osaliseks saavat mitte-heteroseksuaalsed naised kui sellised, halvustatakse oma soo vastu romantilise ja seksuaalse huvi tundmise põhjal. Teisel on halvustamine piiratud vastandvoolu persoonale, lesbist kõneleja ilmselt ei näeks midagi halba lesbiks olemise juures, küll aga on negatiivselt meelestatud mingite tunnuste osas, mida mõned lesbid omavad (mehelikkus, radikaalsus, jne.). Vaenusõna tõlgendus on nüansseeritum.

Sellised tõlgendused aga suuresti peegeldavad homofoobi ja feministliku lesbi ideoloogia kirjeldusi – ühes on kogu mitte-heteroseksuaalsete naiste ruum täidetud vastandvoolu persoonale poolt, teises on persoonad eristatud ning peavoolu persoonale ei ole negatiivset hinnangut. Sõnade 'dyke' ja 'lesbian' funktsiooniks ideoloogiliste struktuuride raamistikus, on nihutada oma referenti vastavalt vastandvoolu ja peavoolu poole. Vaenusõna kirjeldava aspekti tõlgendamisel võtame arvesse ideoloogilist struktuuri üldiselt, kas kõneleja eristab persoonasid, kust jookseb kõneleja jaoks piir persoonade vahel, jne. Loomulik oleks järeldada, et need kaalutlused omavad rolli ka kommuniqueeritud hoiaku ja seega halvustava efekti tõlgenduses. Lisades selle tööga Burnetti halvustamise-käsitluse, oleks hõlpsasti välditud eelnevat sorti vastunäited.

3.2 Halvustamine ei sõltu ideoloogiast

Liigume seega edasi, arvestades mitte ainult vastandvoolu persoonale antavat hinnangut, vaid ideoloogiat tervikuna. Burnett näitab, et halvustamine ei sõltu kõneleja kavatsustest, kuna tuletame kõneleja hoiaku oma teadmistest ühiskonnas levinud hoiakutest. Näitan siinkohal, et halvustamine ei sõltu ka kõneleja ideoloogiast.

Alustuseks ei tea me alati, mida keegi sügaval sisimas mõnest inimgrupist või -tüübist päriselt arvab. Ent tavapäraistes suhtlusolukordades pole see ka niivõrd oluline – lausungite tõlgendamisel lähtume sellest, mida me vähemalt arvame kõnelejast teadvat. Nende teadmiste kogumisel toetume kõneleja tegudele, käitumistele erinevates olukordades, väljendatud

arvamustele ja uskumustele, aga ka sellele, mida kõneleja ise enda kohta ütleb – millisena kirjeldab oma seisukohti ja hoiakuid, millised on olnud tema elukogemused. Kõige selle põhjal võime kujundada igati põhjendatud teadmise, et kõnelejal on ideoloogia, milles vastandvoolu persoonal ei lasu negatiivset hinnangut (täitku see siis osa ruumist või kogu sellest).

Kui selline kõneleja lausub sõna ‘dyke’, viisil, mis ei ole ilmselgelt mõeldud solvavana, paistab loomulikuks tõlgenduseks ikkagi olevat, et vaenusõna kasutamisega kaasneb halvustamine. Halvustamise *kavatsustest* sõltumatuse näitlikustamiseks kirjeldab Burnett olukorda, kus sõbraliku vestluse käigus lausus talle sõna ‘dyke’ üks gei mees, mõtlemata sellega midagi halvustavat. Sellegipoolest kukkus vaenusõna kasutus halvustavalt välja (Burnett 2020: 4-5). Modifitseerime seda näidet veidi, võttes arvesse kõneleja enda identiteeti (gei mees) ja ümbritsevat vestluskonteksti (sõbralik). Vajadusel võime sisse tuua muid detaile kõneleja kohta, et kokkuvõttes oleks piisavalt alust teadmiseks, et kõneleja ideoloogia ei anna alust halvustavaks tõlgenduseks. Siiski, ei kaoks täielikult ära vaenusõna halvustav efekt, alatoon. Ilmselt tekiks järsk kontrast kõnelejast ja tema ideoloogiast kujunenud teadmiste ning vaenusõna lausumisega nende äkilise eitamise vahel. Vaenusõna lausumisega lükkab kõneleja selle teadmise ümber. Tekib tung vaenusõna kasutust vaidlustada, tuua välja, et see sõna halvustab.

Miks nii? Burnett ütleks, et ühiskonnas üldlevinud negatiivse hoiaku põhjal järeldati, et ka kõneleja ideoloogias on seesugune hoiak. Kui kõneleja nõnda vaenusõna lausumisega mingile ideoloogiale alla kirjutab, siis oleks halvustamine Burnettii raamistikus seletatav (kõnelejale omistatakse halvustav hoiak, vaenusõna kommuunikeerib seda hoiakut). Ent kui ühiskonnas levinud ideoloogiad kõnelejale vaenusõna halvustamise põhjusena välja tuua, saab kõneleja eitada nendelt tõmmatud järelduse õigsust – on ju teada, et temal ei ole sellist ideoloogiat. Tõsiasi, et valdavale osale ühiskonnast ei maitse lagrits, ei tee õigeks järeldust, et igale individuaalsele inimesele ei maitse lagrits. (Kui keegi nõnda teeks ja käiks selle tulemusena ringi inimestele ütlemas “Ma peaksin sind hoiatama, sellel on lagritsa maitse.” on talle loomulik vastata “Miks sa mind selle eest hoiatama pead?”)

Kõneleja katsed tagantjäreli ennast vaenusõna kasutamisest välja vabandada, ei ole teadagi väga edukad. Seletused nagu kõneleja ei taotlenud sõna lausumisega halvustamist, tema keelekasutuses on tegemist neutraalse sõnaga, tema hindab tegelikult vastandvoolu persoonat

positiivselt, tegemist oli lihtsalt keeleapsakaga, tema ei teadnudki, et seda sõna peetakse halvustavaks, ei kipu üldjuhul vett pidama. Isegi kui sellised põhjused veenavad meid kõneleja mitte-halvustavates taotlustes ja sobiliku ideoloogia olemasolus, siis vaenusõna halvustav efekt sellega tagantjärgi ei tühistu. Halvustamine ei sõltu enamjaolt kõneleja kavatsustest, see on suuresti konventsionaalne. Halvustamine ei kao täielikult ka puhtalt selle tulemusena, et kõnelejal on vastandvoolu persoonat positiivselt hindav ideoloogia ning kuulajad on sellest teadlikud.

Kas selleks kõneleja hoiakutest sõltumatuks halvustamise allikaks võiks olla ühiskonnas levinud hoiakud, nii et vaenusõna lausumine kommuniqueeriks neid, mitte kõneleja hoiakuid? Sel juhul ei lasuks halvustamise alus nende põhjal spetsiifilisele kõnelejale omistatud hoiakutes, nagu leiab Burnett. Vaenusõna lausumine kommuniqueeriks ühiskonna hoiakuid, mis oleks probleemsed. Ent ühiskonna hoiakuid saab täheldada ka ilma vaenusõna kasutamata, keegi võib näiteks tsiteerida statistikat, mille järgi X% mingi riigi elanikest arvab, et geidel ei peaks olema õigust abielluda. See on veel selgem viis ühiskonnas levinud hoiakute välja toomiseks, kui võiks olla vaenusõna, ent selline lausung ilmselt ei halvusta samamoodi nagu vaenusõna, isegi kui võib kergitada teisi tundeid. Vaenusõna peaks sel juhul tegema midagi muud, kui lihtsalt ühiskonna hoiakuid konstanteerima, või tegema midagi veel sellele lisaks.

Burnett saaks vaielda, et kuivõrd ühiskonnas on valdavalt negatiivsed hoiakud vaenusõna sihtgrupi osas, siis on levinud kasutused, mis just taotlevad halvustamist, ründamist. Sel juhul on raske leida olukordi, milles kuulajad ei näeks vaenusõna kasutuses rünnakut vms. Ent see on juba samm eemale ideoloogial ja selles asuvatel hoiakutel põhinevast käsitlest. Vaenusõna halvustavat efekti võiks siis juba seletada sõnaga tavakohaselt sooritatava kõneteo (halvustamine, ründamine, vms.) kaudu, mitte läbi kõneleja probleemsete hoiakute kommuniqueerimise.

4. Tagasivõtmise isikupärastamine

Burnetti järgi on vaenusõna tagasivõtmine ehk selle mitte-halvustav kasutamine võimalik, kui kõneleja ideoloogilises struktuuris on vaenusõnaga viidataval vastandvoolu persoonal positiivne hinnang ning kõneleja ja tema kuulaja(te) vahel on jagatud teadmisi kõneleja ideoloogilisest struktuurist ning selles lasuvast positiivsest hinnangust vastavale persoonale (Burnett 2020: 21)¹². Kui kuulaja teab, et kõneleja arvab vastandvoolu persoonast hästi, siis kõneleja saab lausuda vaenusõna ning seda ei tõlgendata halvustavalt. Selles peatükis vaidlen, et selline tagasivõtmise käsitlus ei ole täielik. Esiteks lamendab lähedusele apelleerimine tagasivõtmise poliitilised ja sotsiaalsed aspektid. Teiseks on tagasivõtmine võimalik ka juhul, kui kuulajal puuduvad teadmised kõneleja ideoloogiast.

4.1 Lamendamine

Iseenesest on Burnetti tagasivõtmise-mehanism üldisem nähtus. Lähedaste inimeste vahel on jagatud teadmistepagas üksteise eripäradest suur ning seeläbi võivad ükskõik mis keeleväljendid omandada uusi tähendusi. Mida paremini tunneme mingit kõnelejat, tema uskumusi, arvamusi ja muid kiiksusid, seda selgemad on tema lausungite tagamaad ning seda lihtsam on neid tõlgendada. Vesteldes näiteks mõne filosoofiga, tean juba elukutse põhjal, et tema arusaam sõnast 'argument' on ilmselt rangem ja spetsiifilisem kui mõnel mitte-filosoofil ning oskan seda arvestades tõlgendada tema lausungeid vastavalt. Vesteldes oma sõbraga, tean, et tema teab, et konventsionaalselt segase fraasiga 'akadeemiline tank' pean silmas kedagi, kes on akadeemiliselt edukas, kuna nii on see väljend meievahelises suhtluses kujunenud. Selle nähtuse kirjeldamiseks ei ole iseenesest vaja ideoloogiliste struktuuride raamistikku.

Vaenusõnade tagasivõtmine hõlmab aga rohkemat kui käputäit lähedasi inimesi ning on ka suuremate tagajärgedega nähtus. Laias laastus on tegemist ühe viisiga, kuidas allasurutud ühiskonnagrupid oma õiguste ja võrdse kohtlemise eest üles astuvad. Vaenusõnad on üheks rõhumise tööriistaks, nende kasutused halvustavad, alandavad, alavääristavad oma sihte. Vaenusõna tagasivõtmisega võetakse see vahend rõhujate käest ära ja pööratakse selle funktsioon ümber – sellega väljendatakse solidaarsust ja hoolt teiste grupiliikmete vastu, uhkust gruppi kuulumise üle, nõutakse austust oma identiteedi ning eksistentsi vastu, jne.

---

¹² Burnett otseselt ei nõua, et kuulajal oleks ka positiivne hinnang.

Taandades tagasivõtmise spetsiifiliste vestlejate jagatud teadmistele üksteise ideoloogilistest struktuuridest, lähevad kaotsi tagasivõtmise sotsiaalsed ja poliitilised eesmärgid ja tagajärjed.

4.2 Tagasivõtmine tegelikkuses

Mootorrattaklubi Dykes on Bikes, Ameerika Ühendriikide suuremates linnades ja mujalgi korraldavate Dyke Marches nimedes ei nähta üldjuhul midagi halvustavat. Allison Bechdeli koomiksis „Dykes to Watch Out For” esineb sõna ‘dyke’ korduvalt ning enamjaolt mitte-halvustavalt¹³. Nähes pilti¹⁴ kellestki Dyke March’il marssimas sildiga „dyke love”, ei tõlgenda me seda halvustavalt. Ent me ei tunne ju nende kõnelejate ideoloogilisi struktuure. Peale vaenusõna lausumist, peaksime toetuma oma teadmistele ühiskonnas üldlevinud hoiakutest vastandvoolu persoon vastu, millest järelduks vaenusõna halvustamine. Nii see aga ei toimi.

Pigem vaatame me selliste vaenusõna kasutuste järel tagasi kõneleja ja lausumise konteksti poole. Kui seejuures kontekst on kuidagiviisi sobilik, kõneleja täidab mingeid tingimusi (peamiseks neist paistab olevat vaenusõna sihtgruppi kuulumine), ja kui lausumise eesmärgiks ilmselgelt ei olnud halvustamine, vaid just vastupidi mingi positiivse efekti saavutamine, siis on lihtne näha vaenusõna kasutuses tagasivõtmist. Dykes on Bikes ja Dyke

Pilt 2. Vaenusõna halvustav ja mitte-halvustav kasutus kõrvuti.¹⁵

¹³ Kohati esineb koomiksis halvustavaid kasutusi, vt. pilt 2.

¹⁴ Näiteks Yael Malka 2021. aasta foto www.vogue.com/article/new-york-dyke-march-2021-photos, vaadatud 19.05.24.

¹⁵ Bechdel, A. (2008). *The Essential Dykes To Watch Out For*. Houghton Mifflin, Boston. (Burnett 2020: 2 kaudu)

Marches paraadide eesmärkideks on kokku tuua ja esile tõsta lesbi kogukonna ja identiteedi erinevaid külgi ning esindajaid (sealhulgas vastandvoolu personale iseloomulikke mehelikkust ja poliitilist radikaalsust). Viimasel marssinud „dyke love” sildi kandja tõstab vaenusõna sisaldava lausungiga esile sõna otseses mõttes armastust. Bechdeli koomiks kajastab erinevaid gei naisi ja nende elusid, sealjuures suhtudes positiivselt nendesse tegelastesse, kellele viidatakse sõnaga ‘dyke’.

Ei käivitu Burnetti kirjeldatud protsess, milles kõneleja mitte-tundmise tõttu toetatakse ühiskonnas levinud hoiakutele ja nende põhjal järeldatakse midagi kõneleja ja tema keelekasutuse kohta – kuna ühiskonnas valdavalt hinnatakse vaenusõnaga viidatavat vastandvoolu personat negatiivselt, siis ka see konkreetne vaenusõna kasutus halvustab. Ei ole ka vaja Burnetti postuleeritud mehannismi tagasivõtmiseks – kõneleja sobiliku ideoloogia olemasolu ja selle tundmine. Nende asemel vaadatakse sõna ‘dyke’ kasutuse järel selle konteksti, kasutusviisi, taotluste ja kõneleja poole ning järeldatakse nende põhjal, et vaenusõna kasutus on mitte-halvustav.

5. Tagasivõtmine ja gruppi kuulumine

Burnett sõnastab tagasivõetud vaenusõna saadavaloleku probleemi (miks ei ole tagasivõetud vaenusõna saadaval kõigile kõnelejatele), ent ei anna sellele lõpuks vastust. Iseenesest on see probleem käsitlustele, mis tagasivõtmise seletamiseks apelleerivad mitmetähenduslikkusele – tagasivõtmise käigus tekib uue tähendusega sõna, mis kõlalt ja kirja pildilt ühtib vaenusõnaga, aga pole halvustav. Burnetti käsitlus nõnda vaenusõna tagasivõtmist ei seleta, Burnetti jaoks on nii vaenusõna halvustav efekt kui ka seega vaenusõna mitte-halvustav kasutamine pragmaatilised nähtused. Tagasivõtmise edukuse tingimus on kõneleja sobilik ideoloogia ja kuulajate teadmised sellest, kui vaenusõna proovitakse tagasi võtta ilma nende eelduste täitmiseta, siis see lihtsalt ei tööta. Seejuures ei nõua Burnett, et kõneleja kuuluks vaenusõna sihtgruppi. Selles peatükis näitan, et vaenusõna sihtgruppi kuulumist peetakse siiski tagasivõtmise juures oluliseks. Vaidlen vastu Cepollaro (2017) põhjustele gruppi kuulumise asemel kõneleja autoriteersusele keskendumiseks.

5.1 Sihtgruppi kuulumise olulisus

Eelmises peatükis kerkis juba idee, et vaenusõna tagasivõtmisel on oluline kõneleja kuulumine vaenusõna sihtgruppi. Seda eeldust jagavad mitmed teoreetikud (nt. Ritchie 2017; Hom 2008; Anderson ja Lepore 2013; jt.) ja ka tavainimesed. Üle poole miljoni liikmega subredditist *r/actuallesbians* leiab kasutaja *clc53693* postituse¹⁶ pealkirjaga „Kes saab öelda sõna ‘dyke’?”¹⁷. Talle vastavad näiteks kasutaja *Calcutt4*:

„Ma arvan, et see toimib nii, et meie, lesbid, saame seda kasutada, aga heterod mitte”¹⁸

Kasutaja *LaFleurSauvageGaming*:

„... ma arvan, et iga *sapphic*¹⁹ indiviid võib seda kasutada”²⁰.

Bea Mitchell (2018) LGBT uudistelehelt *PinkNews* ütleb:

---

¹⁶ www.reddit.com/r/actuallesbians/comments/15tkp7z/who_gets_to_say_the_word_dyke/, vaadatud 19.05.24.

¹⁷ „Who gets to say the word dyke?”

¹⁸ „The way I think it works is that us lesbians get to use it but not straight people.”

¹⁹ Sõna ‘sapphic’ kasutatakse üldkirjeldusena naistest huvitatud naiste kohta, hõlmamaks ka biseksuaalsust ja muid identiteete. Eesti keeles pole sellele minu teada head tõlget (‘safiline’ on kasutusel sama nime kandva luulevormi kohta).

²⁰ „... I think any Sapphic individual can use it”

„Üldiselt peetakse sõna ‘dyke’ kasutamist ebaviisakaks ja solvavaks, välja arvatud juhul, kui sa end ise sellena määratled.”²¹

New Yorgi Dyke March veebilehelt²² leiab:

„Igaüks, kes identifitseerib ‘dyke’-ina on marssima oodatud ...”²³

Burnetti käsitluses läheb vaenusõna sihtgruppi kuulumise olulisus kaotsi. Kõneleja identiteet võiks mängida kaudset rolli – kui teame, et keegi on lesbi, siis ilmselt ta ei kasuta enda kohta käivat vaenusõna halvustavalt, ilmselt ei hinda ta negatiivselt ühiskonnagruppi, millesse ta ise kuulub. Ent ka selle juures näitab Burnett, et isegi lesbide hulgas ei ole vastandvoolu persoonat positiivselt hindavad ideoloogiad üldlevinud. Vastandvoolu persoonat positiivselt hindava kväär feminist-punk (*queer feminist punk*) ideoloogia kõrvalt leiab ka feministliku lesbi ideoloogia, milles vastandvoolu persoonal on vastupidine hinnang (Burnett 2020: 15). Sellist ideoloogiat on näha lesbi kõnelejates, kes mõnikord halvustavalt eristavad ennast nendest, keda näevad ‘dyke’-idena.

Pilt 3. Vaenusõna grupisene halvustav kasutus. Sõnaga ‘dyke’ viidatavate eristamine teistest gei naistest.²⁴

Lisaks langevad Burnetti käsitluses tagasivõtmise alla ka kasutused, kus ei kõneleja ega kuulaja ei kuulu vaenusõna sihtgruppi, ent nende vahel on piisavalt jagatud teadmisi üksteise sobilikest ideoloogilistest struktuuridest, et vaenusõna mitte-halvustavalt kasutada. Seesugune olukord on kahtlemata mõeldav, eriti kui vestlus toimub nelja silma all ning pole juures ühtki pealtkuulajat, kes võiks lausungeid teistmoodi tõlgendada. Ent see viib meid

²¹ „Generally speaking, it’s considered rude and offensive to use the word ‘dyke’ unless you self-identify as one.”

²² www.nycdykemarch.com/about, vaadatud 19.05.24.

²³ „Any person who identifies as a dyke is welcome to march ...”

²⁴ Bechdel, A. (1990). *Dykes to Watch Out For* #82. (Crémieux 2013: 77 kaudu)

tagasi lähedusest tingitud uute tähendusvarjundite tekkeni – piisava tutvuse tulemusena muutuvad võimalikuks keeleväljendite mitte-konventsionaalsed kasutused – mille puhul ideoloogia mõiste muutub üleliigseks. Lisaks ei nimetaks enamik meist sellist vaenusõna kasutust ilmselt tagasivõtmiseks, miski näib selles mööda minevat.

5.2 Kas on ikka probleem?

Kas on võimalik, et gruppi kuulumine ei mängi niivõrd olulist rolli vaenusõna tagasivõtmisel? Burnett eksplitsiitselt midagi sellist ei väida, aga sellise teesi kasuks vaidleb nt. Cepollaro (2017). Cepollaro leiab, et tagasivõtmisest ei ole õige mõelda grupisisesest ja -välisest kasutuse raamides, vaid kõneleja autoriteetsuse ja usutavuse läbi. Vaenusõna tagasivõetud kasutus töötab, kui kuulajad usuvad, et kõneleja siiralt väljendab eraldumist vaenusõnaga tavapäraselt seotud probleemsetest uskumustest ning selle asemel kommunikeerib positiivset hoiakut vaenusõna sihtgrupi vastu²⁵. Seejuures on gruppi kuulumine vaid üks autoriteetsuse näitaja (kuigi sellisena väga tugev). Cepollaro põhjused selle teesi kasuks on grupivälisest mitte-halvustavate kasutuste puhas võimalikkus (nn. siseringi staatusest tingitult) ning intuitsioonid sõna 'fag' hõlmava näiteolukorra kohta. (2017: 188-9)

Viimase annab ümbersõnastada läbi sõna 'dyke'. Jaana, Pille ja Betti on lesbid. Jaana on aktivist ning kaua ja valjult seisnud gei õiguste edendamise eest. Pille seksuaalsus on teada vähestele, ta ei osale LGBT üritustel ega võta sõna aruteludel gei õiguste üle. Betti on mõlemaga lähedane ning teadlik nende identiteetidest, ühel päeval kuuleb ta mõlemat neist kirjeldamas kedagi sõnaga 'dyke'. Cepollaro leiab, et sellises olukorras tõlgendataks Jaana sõnavõttu hõlpsasti positiivselt, Pille osas võib aga tekkida kahtlusi – positiivse kasutuse usutavust ja autoriteetsust on Pillel vähem kui Jaanal. Kui ainus tingimus vaenusõna tagasivõetud kasutuse edukuseks oleks gruppi kuulumine, ei saaks selline olukord kerkida. (samas 188)

Cepollaro argument ei väida, et gruppi kuulumisel poleks mingit rolli, küll aga tõstab selle tagasivõtmise seletamisel keskselt kohalt kõrvale ja paneb selle asemele autoriteetsuse. Kahtlemata leidub olukordi, milles grupistaatus kaalub autoriteetsuse üles: kui näiteks aastaid

---

²⁵ Paralleeli Burnetti käsitlesega on lihtne tõmmata – kui tunneme kõneleja ideoloogilist struktuuri hästi ja teame, et selles lasub vastandvoolu persoonal positiivne hinnang, siis on lihtne näha kõneleja vaenusõna kasutuses positiivseid taotlusi ja seega ka positiivseid efekte.

LGBT õiguste eest seisnud aktivist, kes ise pole küll kogukonna liige, peaks mõnel LGBT üritusel kõnet ja pöörduks oma kuulajate poole sõnaga ‘pede’, siis seda ilmselt ei võetaks hästi. Olenemata sellest kui autoriteetne mõni kõneleja on, vaenusõna tagasivõtmine ei ole siiski igatihe asi. Järgnevas väidan, et Cepollaro põhjused autoriteetsusel põhineva seletuse eelistamiseks ei päde vähemalt sõna ‘dyke’ puhul.

Eeldus, et vaenusõna tagasivõtmiseks peab kõneleja kuuluma vaenusõna sihtgruppi, on üldlevinud mitmete vaenusõnade puhul. Spetsiifiliselt sõna ‘dyke’ puhul tuuakse tihti välja²⁶, et see ei ole üks-üheses vastavuses sõnaga ‘lesbian’ – nagu leiab ka Burnett. Seejuures arvatakse vahel, et seda sõna ei ole sobilik kasutada kõnelejal, kes ise enmast ‘dyke’-ina ei identifitseeri. Meenutuseks, Pinknews: „Üldiselt peetakse sõna ‘dyke’ kasutamist ebaviisakaks ja solvavaks, välja arvatud juhul, kui sa end ise sellena määratled” (Mitchell 2018). Toetudes Burnett persoonade kirjeldustele, võiks Cepollaro näites näha Jaana aktivismis midagi vastandvoolulikku ning Pille vaoshoituses midagi peavoolulikku. See võimaldaks mõista, miks sõna ‘dyke’ võib Pille suust kõlada ebakohasemalt kui Jaana omast – Pille ei lange ise selle sõna ekstensiooni alla (eeldatavasti Betti, kuulaja antud olukorras, olles ise lesbi, ei pea vaenusõna sünonüümseks sõnaga ‘lesbian’).

Ent ‘dyke’-ina ise identifitseerimise nõue ei pruugi iga kuulaja jaoks oluline olla. Sel juhul lähevad minu ja paistab, et ka paljude teiste, intuitsioonid sõna ‘dyke’ puhul Cepollaro omadega lahku. Kui kontekstist või Pille tundmisest ei ole kuidagi selge, et ta võiks seda sõna halvustavalt mõelda, siis ei ole selge, miks peaks tema puhul selle sõna kasutuses midagi veidrat olema. Vaenusõnal võib olla Pille suust tulnuna küljes harjumatus noot, võimalik, et me ootame vaenusõna tagasivõtmisi rohkem poliitiliselt aktiivsematelt kõnelejatelt – vaenusõna tagasivõtmine on ju tihti muuhulgas poliitiline tegu. Harjumatus on aga suuresti kontekstist sõltuv efekt, kui Pille on teada kui regulaarne vaenusõna tagasivõtja, siis see efekt puudub, kui Pille katsetab esimest korda vaenusõnaga millegi mitte-halvustava väljendamist, siis see muudab samuti tõlgendust. Eelpool tõin välja arvamusi selle kohta, kes võib öelda sõna ‘dyke’. Kõlama jääb noot, et kõneleja peab ise olema selle sõna sihtgrupi liige, olgu ta siis vastandvoolu persoon esindaja, lesbi või *sapphic*. Isegi kui leidub mõjuvaid keelelisi, eetilisi, sotsiaalsed, vms. põhjuseid selle arvamuse muutmiseks, siis hetkel näib see siiski

---

²⁶ Nt. siinne arutelu www.quora.com/Do-lesbians-typically-find-the-word-dyke-offensive, vaadatud 20.05.24.

olevat relevantsete (vaenusõna sihtgruppi kuuluvate) kõnelejate silmis peamiseks tingimuseks vaenusõna tagasivõtmiseks.

Siseringi staatusest tingitud vaenusõna mitte-halvustavaid kasutusi annab taaskord seletada apelleerides lähedusest tingitult sõnade konventsionaalsete tähenduste ja efektide erodeerumisele. Olgu näiteks Jaanal väga hea sõber Mati, kes ei ole gei naine. Nende vahelises suhtluses võib olla Matil n.ö lubatud kasutada sõna 'dyke' nii, et Jaana teab, et selles väljendub lähedus, hool, sõprus, jne. (analoogselt tagasivõetud kasutustega nagu me neid üldiselt mõistame). See on aga lubatud, *kuna* Jaana ja Mati on väga head sõbrad. Ilmselt ei oleks aktsepteeritav, kui Mati läheks selle tulemusena teistesse seltskondadesse, vähem tuttavate inimeste keskele, seda sõna kasutama. Nendel kuulajatel puuduks alus selle sõna positiivseks tõlgenduseks.

Kokkuvõte

Käesolev bakalaureusetöö sukeldus Heather Burnetti käsitusse sõnadest 'dyke' ja 'lesbian'. Burnetti persoonadel põhinev ekstensioonide eristus toob jätkuvat selgust vaenusõnade ja nende neutraalsete vastete vahekorra küsimusse. Ideoloogilistel struktuuridel põhinev vaenusõna halvustava efekti seletus on huvitav, aga lõppkokkuvõttes jätab soovida. Esimene peatükk tutvustas laiemat tausta, teine peatükk esitas Burnetti teooria ning asetas selle konteksti.

Kolmandas peatükis kritiseerisin ideoloogiast sõltuvat halvustamise käsitlust. Ilmnes, et tihtilugu vaenusõna halvustab sõltumata sellest, milline on kõneleja all-lebav ideoloogia. See tõik suunab järeldusele, et vaenusõna halvustav efekt enamjaolt ei sõltu kõneleja arvamustest, hinnangutest, taotlustest, jm. eripäradest. See on ka iseenesest see, mida mõeldaksegi tähelepanekuga, et vaenusõna halvustab konventsionaalselt. Ühiskonna hoiakutele apelleerimine, nendelt järelduse tegemine kõneleja hoiakute kohta ei paku päästerõngast. Üheltpoolt on ühiskonna hoiakutel kahtlemata oma roll, kui poleks levinud negatiivne suhtumine (mingisugustesse) gei naistesse, siis ilmselt ei kerkiks ka neile viitavaid sõnu, millel on negatiivne alatoon. Sõnade tähendused ja tõlgendused pole kivisse raiutud, vaid tekivad ja saavad alata uuesti kinnitatud sõnade korduvate kasutuste kaudu. Kui aga on juba olemas mingisugune konventsionaalne kasutus, siis jääb lihtsalt hoiakutele ja ideoloogiatele apelleerivast seletusest vajaka.

Vaenusõna halvustavat efekti võiks seega edukamalt seletada, sidudes selle sõna sisuga. Antud tee võimalikke harusid kaalusime esimeses peatükis. Ükski neist pole ilma puudusteta, aga lähtekohana on neil vähemalt halvustava efekti teke seletatud adekvaatselt. Teiselt poolt saaks ühiskonnas levinud hoiakuid tugevamalt vaenusõnaga siduda, nõnda, et vaenusõna lausudes, kõneleja kirjutab neile alla, võtab need omaks. Halvustav hoiak omistataks ikkagi kõnelejale, ent kõnelejal puuduks võimalus end sellest välja rääkida (kui just mitte apelleerides ebakompetentsusele vaenusõnadega) ning poleks oluline, kas kõnelejal päriselt on selline hoiak – vaenusõna lausudes ta teadis, et seda tehes riskib ta endi nendega sidumisega. Ühiskonna hoiakute episteemiline roll töötab mõlemat pidi – kõneleja teab, et vaenusõna, et ühiskonna hoiakud vastandvoolu persoona osas on negatiivsed ja seega sellele

viitavat sõna 'dyke' kasutades, ta riskib sellega, et ka talle omistatakse need hoiakud. Kui kõneleja otsustab siiski vaenusõna kasutada, siis ta teadlikult kirjutab nendele hoiakutele alla.

Neljandas ja viiendas peatükis kritiseerisin Burnetti tagasivõtmise käsitlemist. Lähedusele apelleeriv teooria lamendab tagasivõtmise poliitilis-sotsiaalse dimensiooni ning ei hõlma ka kõiki tagasivõtmise instantsi. Tagasivõtmise alguses on ilmselt tõesti suurem roll individuaalsetel inimestel ja nende vahelistel suhetel, aga sellest ei kerki veel tagasivõtmist kui levinud nähtust. Tõin välja tõsiasja, et tänapäeval paistavad mitmed kuulajad olevat rahul lihtsalt teadmisega, et kõneleja kuulub vaenusõna sihtgruppi (kuigi muidugi mitte alati). Ehkki tagasivõetud vaenusõna kättesaadavus on ranges mõttes probleem ainult juhul, kui apelleeritakse mitmetähenduslikkusele, siis idee poolest on see siiski veider nähtus. Miks saavad erinevad kõnelejad sama kõnega teha erinevaid asju, saavutada erinevaid tagajärgi, tõlgendusi?

Siinkohal on mõistlik eristada tagasivõtmist protsessina ja selle tulemusena sündinud tagasivõetud vaenusõna. Esimeses on tagasivõtmise ilmselt lähemal sellele, mida Burnett kirjeldab – lähedased inimesed kasutavad keelt omapärasel viisil. Kui see protsess aga levib ja laieneb, vähenevad nõuded vaenusõna mitte-halvustavaks kasutuseks ja tagasivõtmise muutub tavapärasemaks nähtuseks. Kuhu paigutub sõna 'dyke' tagasivõtmise protsessis, jääb siinkohal lahtiseks küsimuseks – mõne jaoks on see sõna tagasivõetud ning kõik selle sihtgruppi kuuluvad kõnelejad saavad seda oma äranägemise järgi kasutada, mõne jaoks on sellega seonduv ajalooline rõhutuse siiski aktuaalne.

Kasutatud kirjandus

Anderson, L. & Lepore, E. (2013a). Slurring Words, *Noûs*, 47(1): 25-48.

Anderson, L. & Lepore, E. (2013b). What Did You Call Me? Slurs as Prohibited Words, *Analytic Philosophy*, 54(3): 350-363.

Bolinger, R. J. (2017). The Pragmatics of Slurs, *Noûs*, 51(3): 439-462.

Burnett, H. (2020). A Persona-Based Semantics for Slurs, *Grazer philosophische studien*, 97(1): 31-62. hal.science/hal-03099577, vaadatud 19.05.24.

Camp, E. (2013). Slurring Perspectives, *Analytic Philosophy*, 54(3): 330-349.

Cepollaro, B. & Stojanovic, I. (2016). Hybrid Evaluatives: In Defense of a Presuppositional Account, *Grazer Philosophische Studien*, 93(3): 458-488. hal.science/hal-02142057, vaadatud 19.05.24.

Cepollaro, B. (2015). In defence of a presuppositional account of slurs, *Language Sciences*, 52: 36-45.

Cepollaro, B. (2017). Let's Not Worry about the Reclamation Worry, *Croatian Journal of Philosophy*, 17(2): 181-193.

Crémieux, A. (2013). Rich Dykes from L.A. Are Called Lesbians, *TV/Series*, 4.

Foster, J. (2023). Busting the Ghost of Neutral Counterparts, *Ergo: An Open Access Journal of Philosophy*, 10(42): 1187-1242.

Hom, C. (2008). The Semantics of Racial Epithets, *Journal of Philosophy*, 105(8): 416-440. www.ub.edu/logosbw/bw5/abstracts/Hom.pdf, vaadatud 19.05.24.

Hom, C. (2010). Pejoratives, *Philosophy Compass*, 5(2): 164-185.

Jeshion, R. (2013a). Expressivism and the offensiveness of slurs, *Philosophical Perspectives*, 27(1): 231-259.

Jeshion, R. (2013b). Slurs and Stereotypes, *Analytic Philosophy*, 54(3): 314-329.

Mitchell, B. (2018). Is the word 'dyke' offensive? *PinkNews*, www.thepinknews.com/2018/06/01/dyke-lesbian-meaning-offensive, vaadatud 19.05.24.

Popa-Wyatt, M. (2020). Slurs, Pejoratives, and Hate Speech, *Oxford Bibliographies in Philosophy*.

www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780195396577/obo-9780195396577-0403.xml, vaadatud 10.05.2024.

Popa-Wyatt, M. & Wyatt, J. L. (2018). Slurs, roles and power, *Philosophical Studies*, 175(11): 2879-2906. doi.org/10.1007/s11098-017-0986-2, vaadatud 19.05.24.

Queen, R. M. (1997). Locating lesbian language. A. Livia, K. Hall (toim.), *Queerly phrased: Language, gender, and sexuality*, Oxford University Press, lk 233-56.

Ritchie, K. (2017). Social Identity, Indexicality, and the Appropriation of Slurs, *Croatian Journal of Philosophy*, 17(2): 155-180.

Ross, B. (2009). *Burlesque west: Showgirls, sex, and sin in postwar Vancouver*, University of Toronto Press.

Sennet, A. & Copp, D. (2015). What kind of a mistake is it to use a slur? *Philosophical Studies*, 172(4): 1079-1104.

Sudo, Y. (2012). *On the semantics of phi features on pronouns*, dissertatsioon, Massachusetts Institute of Technology.

Summary

On Heather Burnett's persona-based approach to slurs

Slurs are considered to be words that are used as conventional ways of derogating some group, paradigmatic examples include words that derogate based on gender, race, sexuality, religion and so on. Philosophical literature on slurs is broad and varied, one approach to slurs' derogatory component and all that follows is Heather Burnett's (2020) persona-based account. Burnett's account details how the slur 'dyke' and its neutral counterpart 'lesbian' aren't truth-conditionally equivalent, at least for some speakers. She shows that different personas are typically associated with either word. Knocking down coreferentialism allows her account to include some of the more "everyday" uses of slurs that draw distinctions and make exceptions. It also allows her to explain why some lesbian speakers regularly use the slur in a derogatory way.

The aim of this thesis is to consider the pros and cons of such an account and see if it holds up to criticism. I argue that tying the derogatory effect of a slur to the speaker's ideological structure and the negative attitude towards some persona therein doesn't reflect the fact that slurs can derogate even if the speaker is known to lack an ideology that warrants derogation. On Burnett's approach to reclamation, I first argue that there are cases of reclamation that aren't accounted for by Burnett and that her account allows for reclaimed uses that we wouldn't typically think of as such. I then show that one of the most broadly held assumptions about reclamation – that the speaker should belong to the target group of the slur for reclamation to work – isn't accounted for by Burnett. I go on to defend this requirement for reclamation from Cepollaro's (2017) counterarguments.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liis Soon,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Heather Burnetti persona-põhisest vaenusõnade käsitlest”, mille juhendaja on Alexander Stewart Davies reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Liis Soon

20.05.2024